

Приложимост на заповедното производство към договори с арбитражна клауза - рискове и възможности

[Адв. Любен Годев](#)

С възможността да уговорят арбитраж на страните по един спор е предоставена възможността да предвидят реда за разглеждането на същия. Във всички случаи арбитражът гарантира по-бързо постановяване на окончателно решение за сметка на по-малки по размер разноси. Постигането на арбитражно споразумение е израз на свободата на договаряне между страните, като такова може да бъде сключено и след възникване на спор. От друга страна, при условията на взаимно съгласие във всеки момент страните могат да прекратят арбитражното споразумение.

Принципът на съгласието в това отношение се оказва нарушен в контекста на въведеното с новия Гражданския процесуален кодекс (в сила от 01.03.2008 г.) заповедно производство. В случай, че една от страните по договор, който включва арбитражна клауза, подаде заявление за издаване на заповед за изпълнение, съдът ще се произнесе по заявлението, а при възражение на другата страна – ще разгледа и делото. По въпроса е налице задължителна практика на Върховния касационен съд – арбитражът не може да се произнесе по иск за установяване съществуването на вземане, за което е подадено заявление за издаване на заповед за изпълнение, а делото следва да се разгледа по правилата на Гражданския процесуален кодекс от компетентния съд.

Разбирането на Върховния касационен съд е мотивирано с оглед на факта, че арбитражът не може да се произнесе с решение, което да осигури сила на пресъдено нещо на издадената от съда заповед за изпълнение – т.е. заповедта няма да може да влезе в сила. В случая е налице празнина в закона, като и двете възможни разрешения за попълването ѝ изглеждат еднакво неприемливи. Едната алтернатива е да се приеме, че при сключена арбитражна клауза страните не могат да подават заявление за заповед за изпълнение, т.е. по договорен път ограничават предоставените им от закон права – доколкото това може да се тълкува като отказ от бъдещи права, е естествено Върховният касационен съд да не приеме такова тълкуване. В тази светлина изглежда логичен избраният друг подход за попълване на празнината в правната уредба – независимо от арбитражното споразумение, страните имат възможност да се ползват от заповедното производство – но приложението му в практиката поражда редица въпроси.

Първият такъв въпрос е за заобикалянето на сключеното арбитражно споразумение – страните са постигнали съгласие за един облекчен, по-кратък ред за разглеждане на спора помежду им, но по волята на едната страна спорът вместо това се разглежда от системата на гражданските съдилища. В конкретни случаи е възможно това нарушение на принципа за обвързващата сила на договора да доведе и до нарушение на принципа на равнопоставеност между страните – с оглед съдържанието на определени договори само

едната страна може да поиска издаване на заповед за изпълнение, например при договор за извършване на строително-монтажни работи изпълнителят ще може да иска плащане на дължимото му възнаграждение, но възложителят ще трябва да предяви иск пред арбитража, за да бъде постановено изпълнение на съответните работи – заповед за изпълнение по правило може да се издаде единствено за задължение за плащане на парична сума или предаване на заместими вещи, но не и за извършване на уговорена работа. В тези случаи едната страна има свободен избор между държавния и арбитражния съд, докато другата е задължена да се съобразява с арбитражната клауза. Неравновесието може да намери още по-ясно изражение в случаите, в които има основание за издаване на заповед за незабавно изпълнение – например при договор във формата на нотариален акт или с нотариална заверка на подписите – едната страна може да се снабди с изпълнителен лист преди другата да бъде уведомена за наличието на съдебно производство. Тези рискове са несъвместими с целта на арбитражната клауза – страните да въведат по-голяма предвидимост в отношенията си относно реда за разрешаване на спорове.

Съдебната практика по въпроса застрашава не само принципа на равнопоставеност на страните, но и правната сигурност, тъй като създава възможност за постановяване на противоречиви решение по един и същия спор. В рамките на заповедното производство не могат да бъдат разгледани всички спорове по отношение на един договор и при наличие на арбитражна клауза тези спорове следва да бъдат решени от арбитраж. Пример за това е заявлението за заповед за изпълнение във връзка с издаден запис на заповед – ако в записа е уговорен заплащане само на главницата, то исковете за заплащане на неустойки не могат да се включат в заявлението за издаване на заповед за изпълнение и трябва да бъдат предявени пред арбитраж. В този случай съществуването, изпълнението и прекратяването на един и същи договор ще бъдат обсъждани от съда и арбитража, като законът не предвижда механизъм за отмяна на арбитражно решение при противоречие със съдебно такова или обратно. Т.е. в правния мир ще могат паралелно да са в сила решения, с които се приема, че един договор е едновременно валиден и нищожен. Евентуален резултат е и да бъдат образувани голям брой дела, свързани с един договор, което от своя страна противоречи на принципа на процесуалната икономия.

Празнината в уредбата има ограничено приложение в международния арбитраж, тъй като длъжникът по заявлението за издаване на заповед за изпълнение задължително трябва да има адрес в България. Въпреки това ограничение в обхвата, споровете относно арбитражни споразумения и приложимостта на заповедното производство стават все повече, което предполага решение да бъде предвидено от законодателя.

Засега открит остава въпросът какво може да предприеме страната, която държи на спазването на арбитражното споразумение, в този случай. Все още няма задължителна практика на Върховния касационен съд по въпроса дали дело в рамките на заповедното производство трябва да бъде спряно при висящ пред арбитраж спор относно съществуването и тълкуването на договора с оглед избягването на постановяването на

противоречиви решения. Във всички случаи искането за спиране трябва да бъде съобразено със задължителната практика на Върховния касационен съд по отношение на заповедното производство и фактите по случая. Друга възможност е пред арбитража да бъде заведен отрицателен установителен иск, с който да бъде отречено съществуването на вземането, което може да бъде претендирано в заповедното производство. В този случай съдът би следвало да прекрати делото с оглед на висящ пред арбитража спор със същия предмет. Доколко това е приложимо решение практиката тепърва следва да се произнесе. Изясняване на въпроса може да предложи тълкувателно решение на ВКС, но постановяването на такова не изглежда вероятно за момента с оглед единодушието на съдебната практика.